

DORIVOR KIYIK O'TI O'SIMLIGINING TIBBIYOTDAGI AHAMIYATI

O.A. Zayseva¹., Sh.M. Maxsumov¹., G'.Yu. Djanayev²., Sh.E. Habibullayev³.,

¹TTA farmakologiya kafedrası dotsenti, t.f.n.

²TTA farmakologiya kafedrası katta o'qituvchisi, PhD

³TTA farmakologiya kafedrası assistenti

gayratdjanayev75@gmail.com

Annotatsiya: *Zizifora o'simligi, xalq tabobatida keng qo'llanilishi bilan mashhur bo'lib, uning tibbiyotdagi ahamiyati turli yallig'lanish kasalliklarini davolashdan tortib, immunitetni mustahkamlash, nerv tizimini tinchlantirish va antibakterial ta'sir ko'rsatishga qadar ko'plab sohalarda o'zini namoyon qiladi. Ushbu maqolada Ziziforaning asosiy tibbiy xususiyatlari, uning tibbiyotda qo'llanishi, shuningdek, ilmiy tadqiqotlar asosida uning foydalari tahlil qilinadi. Tadqiqotlar natijasida Ziziforaning antioksidant, yallig'lanishga qarshi, antibakterial, tinchlantiruvchi va yurak-qon tomir tizimiga foydali ta'sirlari ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *Zizifora, dorivor kiyik o'ti, dorivor o'simliklar, yallig'lanishga qarshi, antioksidantlar, xalq tabobati*

KIRISH Zizifora (Ziziphora) o'simligi, uning xilma-xil tibbiy xususiyatlari bilan qadimdan xalq tabobatida ishlatiladi. U ko'pincha "dorivor kiyik o'ti" deb ataladi, chunki o'simlik ko'plab kasalliklarni davolashda foydalidir. Zizifora o'simligi O'rta Osiyo, Yaqin Sharq va O'rta er dengizi mintaqalarida keng tarqalgan bo'lib, ularning ko'plab shakllari xalq tabobatida asrlar davomida ishlatilgan. Ziziforaning dorivor xususiyatlari, uning antioksidant, yallig'lanishga qarshi, antibakterial va tinchlantiruvchi ta'sirlariga asoslangan. Bu o'simlik nafaqat an'anaviy tibbiyotda, balki zamonaviy farmatsevtikada ham o'z o'rnini topmoqda [1,2,8,9,10].

Zizifora o'simligi O'zbekistonda tabiiy holda o'sadigan dorivor o'simliklardan biri bo'lib, u asosan tog'oldi va tog'li hududlarda, quruq yaylovlar va toshloq yerlarda uchraydi. O'simlik O'rta Osiyoning boshqa davlatlarida ham keng tarqalgan bo'lsa-da, uning O'zbekistondagi ayrim turlari quyidagi hududlarda ko'proq uchraydi: Toshkent viloyatining tog'oldi va tog'li hududlarida, xususan, Chotqol tog' tizmasida Ziziforaning bir nechta turlariga duch kelish mumkin. Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida o'simlik quruq yaylovlar va toshloq yerlarda ko'p uchraydi. Ayniqsa, Boysun va Hisor tog'lari Ziziforaning o'sishi uchun qulay joy hisoblanadi. Zarafshon vodiysida, shuningdek, Kizilqumning quruq hududlarida Ziziforaning qurg'oqchilikka chidamli turlariga duch kelish mumkin. Farg'ona vodiysining tog'oldi hududlarida ham Zizifora o'simligi uchraydi. Bu hududdagi o'simliklar xalq tabobatida keng qo'llaniladi. Nurota va Zarafshon tog'larining toshloq va quruq hududlarida Ziziforaning ba'zi turlari o'sadi. Zizifora qurg'oqchilikka chidamli o'simlik bo'lib, toshloq va qumloq tuproqlarda yaxshi o'sadi. U baland tog' hududlarida ham, tog'oldi tekisliklarida ham uchraydi. O'simlik odatda iyun-sentabr oylarida gullaydi va dorivor xususiyatlarining eng yuqori darajasiga gullash davrida yetadi. O'zbekistonning qishloq hududlarida Zizifora an'anaviy tabobatda keng qo'llaniladi. Mahalliy aholi uni asosan oshqozon-ichak muammolarini davolash, shamollash va yallig'lanishni kamaytirish uchun ishlatadi [3,4,5,6,7].

Shuningdek, Ziziforaning quritilgan barg va gullari xushbo'y hid beruvchi ziravor sifatida ham ishlatiladi. O'zbekiston florasidagi dorivor o'simliklar orasida Ziziforaning iqtisodiy va tibbiy ahamiyati yuqori bo'lib, uning turlarini muhofaza qilish va yetishtirishni rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Ziziforaning dorivor xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganish uchun bir nechta tadqiqotlar o'tkazilgan, ularning natijalari o'simlikning salomatlikka bo'lgan ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. Biroq, ba'zi tomonlari hali ilmiy jihatdan chuqurroq o'rganilishi zarur. Maqolada Ziziforaning tibbiyotdagi asosiy ahamiyati va uning salomatlik uchun foydalari ilmiy tadqiqotlar asosida ko'rib chiqiladi [9,10,11,12,13,14,15].

TADQIQOT MAQSADI: Zizifora o'simligining tibbiyotdagi ahamiyatini kengaytirilgan tarzda o'rganish, uning dorivor xususiyatlarini batafsil tahlil qilish va ilmiy tadqiqotlar asosida uning samaradorligini baholashdir

TADQIQOT NATIJALARI

Yallig'lanishga qarshi ta'sir: Zizifora o'simligi yallig'lanishga qarshi kuchli xususiyatlarga ega. O'simlik tarkibidagi flavonoidlar va terpenoidlar yallig'lanish jarayonlariga qarshi samarali ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar natijasida, Ziziforaning ekstraktlari yallig'lanish jarayonlarini pasaytirish va turli xil kasalliklarni davolashda foydali ekanligi ko'rsatilgan (Shirinova, 2022). Ziziforaning yallig'lanishga qarshi ta'siri uning organizmdagi NF-kB (Nuclear Factor kappa B) signalizatsiyasini ingibitsiya qilishi bilan bog'liq, bu esa yallig'lanishni boshqarishga yordam beradi [16].

Antiseptik va antibakterial xususiyatlar: Zizifora o'simligining antiseptik xususiyatlari ham muhim. O'simlikning efir moylari va boshqa faol moddalar bakteriyalarni, zamburug'lar va viruslarni yo'q qilishga yordam beradi. Tadqiqotlar Ziziforaning Streptococcus, Staphylococcus, E. coli kabi bakteriyalarga qarshi samarali ekanligini ko'rsatdi (Asadov va Tashkentov, 2021). Zizifora o'simliklari bakteriyalar va zamburug'lar tufayli yuzaga keladigan infeksiyalarni davolashda keng qo'llaniladi.

Nerv tizimiga ta'sir: Zizifora tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi, bu uning asab tizimiga ta'sir qiluvchi xususiyatlaridan kelib chiqadi. O'simlik uyqusizlikni kamaytiradi, asab tizimini tinchlantiradi va stressni pasaytiradi. Tadqiqotlar Zizifora o'simligining ayniqsa uyqusizlikni davolashda, asabiylashishni kamaytirishda va umumiy psixologik holatni yaxshilashda foydaliligini tasdiqlagan (Ibragimov, 2020). O'simlikning nerv tizimiga ta'sir qiluvchi tarkibi flavonoidlar va alkaloidlar bilan boyitilgan.

Antioksidant ta'sir: Zizifora o'simligining tarkibidagi antioksidantlar organizmdagi erkin radikallarning faoliyatini kamaytirishga yordam beradi. O'simlikning antioksidant xususiyatlari qarish jarayonini sekinlashtiradi, organizmni toksinlardan himoya qiladi va immunitetni mustahkamlaydi. Shuningdek, bu xususiyatlar Ziziforaning saraton va yurak kasalliklari kabi kasalliklarni oldini olishdagi foydaliligini oshiradi (Karimov va Tursunov, 2019).

Antianginal ta'sir: Zizifora o'simligi qon bosimini normallashtiradi va qon aylanish tizimini qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqotlar Ziziforaning yurak-qon tomir tizimiga foydali ta'sir ko'rsatishi, qon bosimini pasaytirishga yordam berishi va qon tomirlarini kengaytirishga yordam berishini ko'rsatgan (Shirinova, 2022). Bu uning gipertenziya va boshqa yurak kasalliklarini oldini olishda qo'llanilishini anglatadi.

XULOSA zizifora o'simligi, uning tibbiyotdagi ahamiyati va xalq tabobatidagi uzoq asrlik tajribasiga asoslanib, tibbiyotda juda qadrlil o'simliklardan biridir. Uning yallig'lanishga

qarshi, antibakterial, antioksidant, tinchlantiruvchi va qon aylanish tizimini qo'llab-quvvatlashdagi foydalari ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Ziziforaning tibbiy foydalari shuningdek, zamonaviy farmatsevtikada kengayib bormoqda. Biroq, uning xavfsizligi va samaradorligini yanada chuqurroq o'rganish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

35. Khakimov Z. Z. et al. Effect of Derivatives of Glycyrrhetic Acid on the Intensity of Free Radical Processes During Immobilization Stress //Texas Journal of Medical Science. - 2022. - T. 8. - C. 1-5.
36. Shirinova, M. (2022). "Zizifora o'simligi: Antiseptik va antibakterial xususiyatlar." Farmatsevtika jurnali, 14(3), 45-52.
37. Asadov, B., & Tashkentov, A. (2021). "Dorivor o'simliklar va ularning tibbiyotdagi ahamiyati." Tabiatshunoslik jurnali, 18(1), 30-35.
38. Ibragimov, R. (2020). "Zizifora va uning salomatlikka ta'siri." Zamonaviy tibbiyot, 26(4), 58-63.
39. Karimov, D., & Tursunov, M. (2019). "Xalq tabobatida Zizifora o'simligining roli." Xalq tabobati jurnali, 11(2), 72-77.
40. Djanaev G. Y., Mamadjanova M. A. Effect on the Organism When Chronic Administration of a New Phytopreparation //Scholastic: Journal of Natural and Medical Education. - 2023. - T. 2. - №. 4. - C. 188-195.
41. Djanayev G. Y. Dorivor o'simliklar quruq ekstraktining rezerpinli me'da yarasiga ta'siri : дис. - Tibbiyotdagi zamonaviy ilmiy tadqiqotlar, 2022.
42. YU D. G., ALLAYEVA M. J. Оценка эффективности нового препарата сэлр в профилактике и лечении гастропатий. - 2022.
43. Джанаев Г. Ю. Уткир токсик гепатитда глицерамнинг сафро ва унинг таркибидаги моддаларнинг экскрециясига таъсирини ўрганиш. - 2020.
44. Аллаева М. Ж., Джанаев Г. Ю., Ачилов Д. Д. Achillea millefolium l. ўсимлиги куруқ экстрактининг қон ивиш жараёнига таъсирини ўрганиш изучение влияния сухого экстракта achillea millefolium l. на свертывающую систему крови Тошкент тиббиёт академияси //ЎЗБЕКИСТОН ФАРМАЦЕВТИК ХАБАРНОМАСИ. - Т. 61.
45. Djanaev G. Y. et al. Comparative Study of the Influence of Lesbochole, Misoprostol and Mucagen on the Gastric Mucous Barrier in Indometacin Gastropathy //VOLUME03 ISSUE06 Pages. - T. 11. - №. 23. - C. 130-133.
46. Djanaev, G. Y., Sh, M., Mamadzhanova, M. A., & Kholmatov, J. A. (2023). Pharmacotherapeutic effectiveness of herbal medicine "yazvanol" in the experimental indomethacine gastropaty model. *World Bulletin of Public Health*, 21, 144-147.
47. Хакимов З., Джанаев Г., Холматов Ж. Прокинетическая активность нового фитопрепарата «ЛЕСБОХОЛ» //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. - 2022. - Т. 2. - №. 13. - С. 205-209.

48. Khakimov, Z. Z., and G. Yu Djanaev. "Askarov OO Study Of the Effect of a Mixture of Extracts of Medicinal Plants on the State of the Gastric Mucosa in Gastropathy Induced by Indomethacin." *Eurasian Medical Research Periodical* 19 (2023): 90-95.
49. Djanaev G. Y., Askarov O. O., Sultanov S. A. Phytotherapy of Gastric Ulcer (Literature Review) //Texas Journal of Medical Science. – 2022. – Т. 15. – С. 51-59.
50. Аллаева, М. Ж., Ачилов, Д. Д., Кдырниязова, С. А., & Аскарлов, О. О. Фармакологические свойства сухого экстракта convolvulus arvensis l. convolvulus arvensis l. курук экстрактининг фармакологик хусусиятлари Ташкентская медицинская академия. *Ўзбекистон фармацевтик хабарномаси*, 70.